

ROZDZIAŁ

III

POCZĄTKI POLSKI

1 Legendarne początki Polski

► Czy znasz jakieś legendy związane z twoją miejscowością?

■ CO TO JEST LEGENDA?

Według źródeł historycznych państwo polskie powstało w połowie X wieku. Jednak zanim pojawiły się pierwsze wzmianki w źródłach pisanych, przekazywano sobie opowieści o minionych czasach, w których prawda mieszała się z fantazją. Tak powstawały **legendy**. Prawdopodobne wydarzenia przeplatają się w nich z opowieściami o nadprzyrodzonych mocach i magicznych bohaterach.

W czasach, gdy powstawały legendy, ludzie mieli niewielką wiedzę o zjawiskach przyrodniczych, niewiele też wiedzieli o wydarzeniach z przeszłości – o początkach własnego plemienia czy rodu. Często więc snuli fantastyczne opowieści o przodkach i o otaczającym świecie. Opowieści te pomagały im w wyjaśnianiu świata i w przekazywaniu ważnych dla nich wartości.

Poznacie teraz trzy najpopularniejsze legendy mówiące o początkach państwa polskiego.

■ LEGENDA O KRÓLU POPIELU

Król Popiel był władcą Kruszwicy. Wraz ze swoją żoną Gerdą nie robili nic innego, tylko ucztowali i leniuchowali, nie dbając o swoich poddanych. Popiel bardzo kochał Gerdę i ulegał jej wpływom, skłócił się ze swoimi stryjami, którzy upominali go, że źle rządzi krajem.

Gerda chcąc pozbyć się stryjów Popiela, wymyśliła straszny plan.

1 Okładka książki-audiobooka Wandy Chotomskiej „Legendy polskie”, która jest lekturą w szkole podstawowej

2 A) Według legendy Popiel i jego żona zostali zaatakowani przez myszy w wieży grodu w Kruszwicy, ilustracja współczesna. B) Wieża w Kruszwicy – wygląd obecny

Nakazała mężowi, aby udawał śmiertelnie chorego, a stryjów zaprosiła, aby się mogli z nim pogodzić i pożegnać. Po przyjeździe goście zostali poczęstowani zatrutym miodem i wszyscy umarli.

Popiel ogłosił, że chcieli pozbawić go władzy, za co spotkała ich słuszną karą i nie pozwolił pogrzebać ciał. Po kilku dniach, wśród rozrzuconych pod zamkiem ciał zaczęły gromadzić się myszy. Gdy gryzonie w wielkiej liczbie ruszyły na zamek, Popiel i Gerda uciekli łodzią na wyspę na środku jeziora i schronili się w stojącej tam wieży. Myszy jednak weszły po murze do środka i zjadły okrutnego władcę i jego podstępna żonę. Od tej pory kruszwicka wieża nosi nazwę Mysiej Wieży.

Słowniczek

postrzyżyny – w kulturze dawnych Słowian obrzęd obcięcia włosów chłopcu, który ukończył 7 lat, połączony z nadaniem imienia i przejściem pod opiekę ojca.

■ LEGENDA O PIAŚCIE

Żył w Kruszwicy chłop o imieniu Piast.

Mieszkał w niewielkiej chacie z żoną Rzepichą i małym synkiem.

Gdy syn Piasta skończył siedem lat, ojciec urządził ucztę z okazji prastarej uroczystości postrzyżyn.

W tym samym czasie w okolicy pojawili się dwaj nieznajomi mężczyźni. Gdy chcieli odwiedzić gród Popiela, ten kazał poszczuć ich psami.

Przybysze dotarli do wsi, do domu Piasta. Gospodarz z radością zaprosił ich na ucztę.

Tajemniczy przybysze zachęcali Piasta, aby dołożył talerzy i zaprosił więcej gości, gdyż jedzenia z pewnością nie zabraknie.

Wieść o tym, że u Piasta mnoży się jedzenie, rozeszła się po całej okolicy. Nieznajomi odeszli. Sąsiedzi Piasta uważali, że został on pobłogosławiony za dobre serce.

Gdy król Popiel został zjedzony przez myszy i jego poddani szukali nowego władcy, wybór padł na Piastą, gdyż uważano go za wybranca bogów. Jego tajemniczych gości uznano bowiem za aniołów z nieba.

Piast początkowo wzbraniał się, czując się niegodnym takiego zaszczytu. Jednak po długich namowach zgodził się i tak jak stał w łapciach i koszuli, dał się zaprowadzić na zamek, gdzie objął władzę

■ LEGENDA O LECHU, CZECHU I RUSIE

Najstłynniejszą legendą związaną z początkiem państwa polskiego jest opowieść o trzech braciach: Lechu, Czechu i Rusie.

„Dawno temu w pewnej odległej krainie zgodnie władało trzech braci: Lech, Czech i Rus. Pod ich rządami państwo rozwijało się, a ludzi w nim przybywało. Kiedy zaczęło brakować pól pod uprawy i zwierzyny w okolicznych lasach, bracia zebrali się na naradę (...).

– Głód grozi nam i naszym poddanym – rzekł Lech. – Musimy opuścić te strony i znaleźć dla każdego z nas nową krainę, rozległą i urodzajną.

Nazajutrz ogromny pochód wyruszył w daleką drogę. Na czele jechali trzej bracia (...). Wędrowali długo przez góry i lasy, ale żadne miejsce nie wydawało się braciom dość dobre, by w nim osiaść.

Aż wreszcie pewnego dnia ujrzeli step – rozległą równinę porośniętą falującymi trawami. Rus zawołał:

– Oto kraina stworzona dla mnie! Tu zostanę i założę swoją nową ojczyznę!

I Rus wśród stepów założył swoje państwo, a pozostali dwaj bracia ruszyli w dalszą drogę.

Po jakimś czasie ujrzeli wśród pagórków łagodne zakole rzeki i żyzną dolinę. Czech rozejrzał się i powiedział:

– To dobre miejsce na moją ojczyznę. Nie zabraknie tu niczego ani mnie, ani moim poddanym.

3 *Lech, Czech i Rus. Ilustracja współczesna*

A Lech poszedł ze swoimi ludźmi dalej. Doszli do ogromnej puszczy, pełnej wszelakiego zwierza, pachnącej grzybami, jagodami i miodem dzikich pszczoł. Gdy wyszli z lasu, ujrzeni jeziora (...) obfitujące w najróżniejsze ryby.

(...) Lech zaczął uważnie rozglądać się po okolicy. „Pora kończyć wędrówkę, lepszego miejsca już chyba nie znajdę – pomyślał. Tu jest przecież wszystko, czego nam trzeba”. A kiedy tak stał i rozmyślał, usłyszał łopot skrzydeł w gałęziach dębu. Podniósł głowę i zobaczył dwa potężne orły krążące majestatycznie nad swoim gniazdem.

– Oto sami bogowie zsyłają mi znak! – zawołał Lech. – Tutaj stworzę państwo bogate jak ta ziemia i silne jak orzeł! Niech więc orzeł będzie znakiem mojego kraju!

Tak też się stało. Gród założony pod orlim gniazdem Lech nazwał Gnieznem, a symbolem swego państwa uczynił białego orła”.

Maria Derwich, *Nasze polskie bajki*, Wydawnictwo Siedmioróg, Wrocław 2010

TO JEST WAŻNE

- W najdawniejszych czasach ludzie opowiadali legendy, aby wytłumaczyć sobie niewyjaśnione wydarzenia i zjawiska.
- Najśłynniejsze opowieści mówiące o początkach państwa polskiego to legendy o Lechu, Czechu i Rusie, o królu Popielu i o Piaście.

SPRAWDŹ SIĘ

1. Według legendy państwo polskie założył
 - A. Lech.
 - B. Piast.
 - C. Ziemowit.
 - D. Król Popiel.
2. Pierwsi historyczni władcy Polski byli potomkami legendarnego
 - A. Czecha.
 - B. Lecha.
 - C. Popiela.
 - D. Piasta.
3. Odszukaj w tekście fragment o tym, jaki był koniec panowania króla Popiela. Oceń, co w tej legendzie mogło zdarzyć się naprawdę. Na podstawie wybranej legendy narysuj komiks na wzór tego, który zamieszczono na str. 62.
4. Opowiedz własnymi słowami wybraną legendę o początkach państwa polskiego.

2 O Mieszku i Dobrawie

► *Wymień poznane legendy o początkach państwa polskiego.*

■ PLEMIONA SŁOWIAŃSKIE

Ponad 1000 lat temu na ziemiach należących obecnie do Polski nie istniało żadne państwo. Zamieszkiwały je plemiona słowiańskie, m.in.: Pomorzanie, Mazowszanie, Opolanie, Wiślanie i Polanie. Najsilniejszym okazali się Polanie, którzy osiedlili się nad środkową Wartą. Władzę nad nimi sprawowali książęta z rodu Piastów. W drugiej połowie X wieku władcą Polan został Mieszko – jako pierwszego panującego o tym imieniu nazywamy go **Mieszkiem I**. Był to także pierwszy historyczny władca, czyli ten, którego działalność potwierdzają pisane źródła historyczne.

Początki państwa polskiego

- granice państw
- państwo Mieszka I w 966 r.
- ziemie opanowane przez Mieszka I do 990 r.

biskupstwo

POLECENIE:

Sprawdź, czy region, w którym mieszkasz, wchodził w skład państwa Mieszka I.

Mieszko I był zdolnym wodzem i sprawnym organizatorem. Rozpoczął jednoczenie ziem zamieszkałych przez plemiona słowiańskie. Powodzenie zawdzięczał głównie sprawności i sile oddziałów książęcej drużyny, którą utrzymywał z własnych dochodów. Scalone obszary, którymi władał Mieszko I, zaczęto nazywać od nazwy plemienia Polan – Polską.

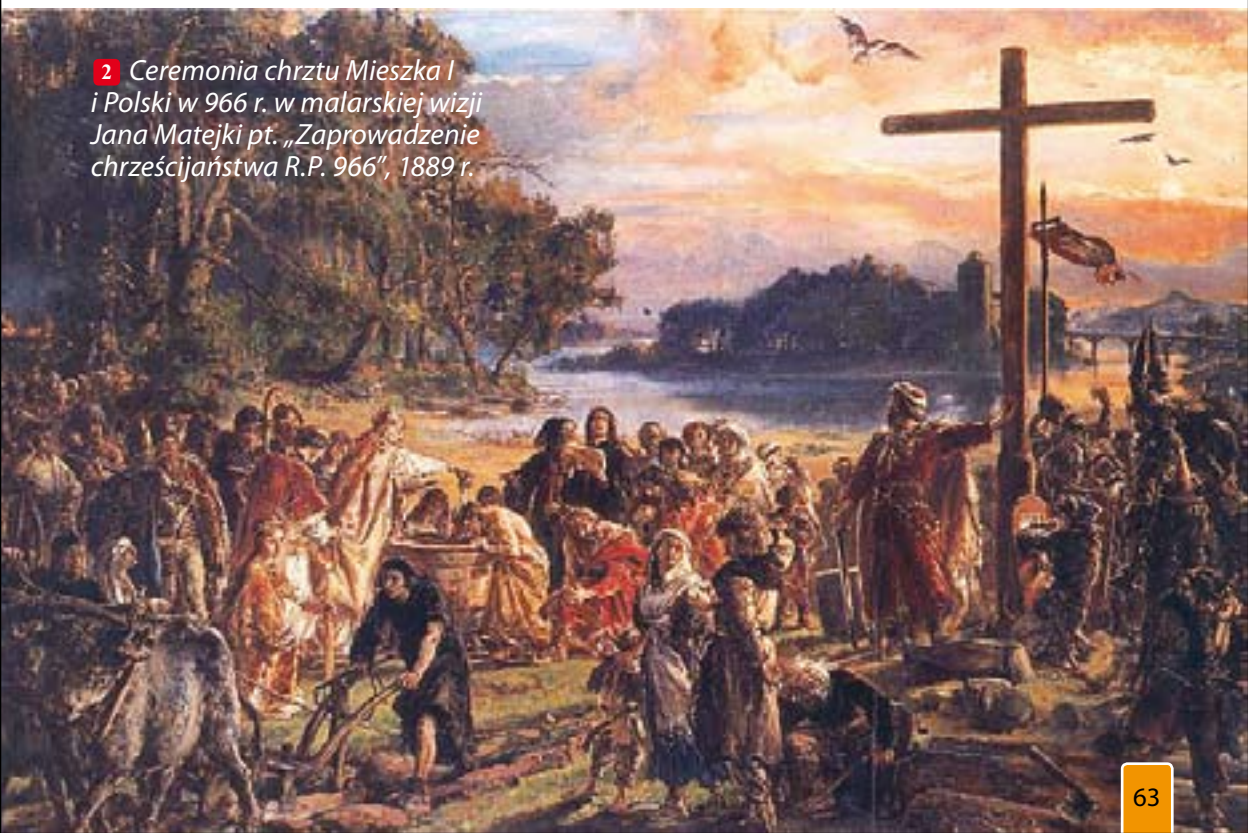
■ PRZYJĘCIE CHRZEŚCIJAŃSTWA

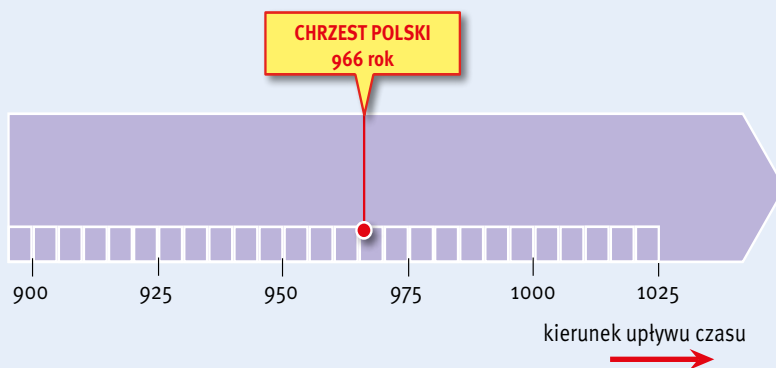
Słowianie wierzyli w wielu bogów, między innymi wiatru, urodzaju, słońca; oddawali też cześć drzewom i piorunom. Sądziło się, że bogowie sprowadzają deszcze albo słoneczną pogodę. W X wieku sąsiadujące z Polską kraje w większości przyjęły już chrześcijaństwo. Ludy, które nie przyjęły chrześcijaństwa, nazywano poganami. Zdarzało się wówczas, że ludom pogańskim chrześcijanie narzucali siłą swoją wiarę. Aby tego uniknąć i jednocześnie wzmocnić pozycję Polski

1 Wojowie z drużyny Mieszka I.
Rysunek współczesny

2 Ceremonia chrztu Mieszka I
i Polski w 966 r. w malarskiej wizji
Jana Matejki pt. „Zaprowadzenie
chrześcijaństwa R.P. 966”, 1889 r.

wśród krajów Europy, Mieszko I przyjął religię chrześcijańską z sąsiednich Czech. Przyjęcie chrztu zostało poprzedzone ślubem polskiego władcy z czeską księżniczką Dobrawą. Data chrztu, **966 rok**, uznawana za początek państwa polskiego, jest jedną z najważniejszych dat w naszej historii.

■ SKUTKI PRZYJĘCIA CHRZEŚCJAŃSTWA

Przyjęcie chrześcijaństwa przez władcę i jego poddanych wzmocniło jedność plemion słowiańskich. Odtąd ludzi mieszkających w państwie łączyła jedna wyznawana wiara. Wkrótce po przyjęciu chrztu utworzono w Poznaniu pierwsze biskupstwo, któremu podlegali duchowni nauczający w Polsce. W ten sposób narodziła się w naszym kraju organizacja wyznaniowa – Kościół katolicki. Kościół umacniał pozycję księcia,

3 Rekonstrukcja grodu w Gnieźnie z czasów Mieszka I i Bolesława Chrobrego

głosząc, że jego władza pochodzi od Boga i dlatego jest nienaruszalna.

Wprowadzenie chrześcijaństwa sprzyjało rozwojowi nauki, kultury i sztuki. Do Polski przybyli księża i duchowni, którzy posługiwali się łaciną. Pomagali władcy zarządzać państwem, byli jego doradcami i współpracownikami. Spisywali oficjalne dokumenty, prowadzili książęcą kancelarię i przewodniczyli zagranicznym poselstwom. Nadzorowali budowę kościołów i organizowali pierwsze w Polsce szkoły. Rozpowszechniali także nowe metody uprawy roli i nowe rośliny oraz narzędzia do ich upraw.

Słowniczek

poganin – określenie używane dawniej, przede wszystkim przez chrześcijan i muzułmanów, wobec wyznawców innych religii; także lekceważące określenie osoby niewierzącej i nieochrzczonej

TO JEST WAŻNE

- Przed powstaniem państwa polskiego ziemie polskie zamieszkiwały liczne plemiona.
- Pierwszym historycznym władcą Polski był Mieszko I.
- W 966 roku Mieszko I przyjął chrzest. Data ta uznawana jest za początek państwa polskiego.
- Nazwa państwa polskiego pochodzi od plemienia Polan.

SPRAWDŹ SIĘ

1. Państwo polskie utworzył Mieszko pochodzący z plemienia
 - A. Polan.
 - B. Wiślan.
 - C. Pomorzan.
 - D. Mazowszan.
2. Najważniejszy skutek rządów Mieszka I to
 - A. zawarcie sojuszu z Czechami.
 - B. przyjęcie chrześcijaństwa.
 - C. podbicie plemienia Wiślan.
 - D. utworzenie drużyny książęcej.
3. Wyjaśnij powody przyjęcia chrześcijaństwa przez Mieszka I.
4. Wymień skutki wprowadzenia chrześcijaństwa na ziemiach polskich.

3 Bolesław Chrobry – – pierwszy król Polski

► Wyjaśnij, dlaczego obecność Kościoła w państwie była tak ważna dla władcy.

■ POCZĄTKI PANOWANIA BOLESŁAWA CHROBREGO – MISJA ŚWIĘTEGO WOJCIECHA

Po śmierci Mieszka I władzę w państwie objął jego syn **Bolesław**. Był on mądrym, odważnym i mężnym władcą, dlatego potomni nadali mu przydomek „Chrobry”, oznaczający osobę dzielną i waleczną.

Bolesław kontynuował politykę ojca. Książę starał się zasłużyć na miano prawdziwie chrześcijańskiego władcy. Postanowił wprowadzić chrześcijaństwo na graniczące z Polską od północy tereny zamieszkałe przez pogańskich Prusów. Z tą misją Bolesław Chrobry wysłał Wojciecha, byłego biskupa Pragi. Prusowie nie dali się jednak przekonać do nowej wiary i zamordowali misjonarza. Bolesław Chrobry wykupił od Prusów jego ciało, płacąc za nie tyle złota, ile ważyły zwłoki. Wojciecha pochowano w Gnieźnie.

Wieści o jego męczeńskiej śmierci dotarły do wielu państw chrześcijańskiej Europy i do papieża. Wkrótce ogłoszono Wojciecha świętym, a do jego grobu zaczęli przybywać pielgrzymi.

■ ZJAZD W GNIEŹNIE

Za panowania Bolesława Chrobrego, w **1000 roku**, odbył się w Gnieźnie uroczysty zjazd. Wziął w nim udział pielgrzymujący do grobu świętego Wojciecha cesarz Niemiec Otto III, najpotężniejszy władca w ówczesnej Europie. Chociaż zjazd trwał tylko trzy

1 „Bolesław Chrobry”. Rysunek Jana Matejki, 1890 r.

2 Relikwiarz na szczątki św. Wojciecha w katedrze gnieźnieńskiej.

Arcydzieło romańskiej sztuki odlewniczej, wykonane za panowania księcia Mieszka III Starego w II poł. XII wieku. Są osadzone w portalu wewnętrznym archikatedry gnieźnieńskiej. Drzwi o wymiarach 166 cm x 328 cm zdobi 18 scen z życia św. Wojciecha od narodzin do męczeńskiej śmierci

Scena VII. Podczas snu św. Wojciechowi ukazuje się Chrystus

Scena X. Przybycie na misję u Prusów

Scena V. Wyniesienie św. Wojciecha na tron biskupi przez Ottona II

Scena XIII. Odprawianie mszy przez św. Wojciecha przed swą męczeńską śmiercią

Scena III. Oddanie św. Wojciecha na naukę do szkoły katedralnej w Magdeburgu

Scena XIV. Męczeńska śmierć św. Wojciecha

Scena I. Obmywanie św. Wojciecha po narodzinach

Scena XVIII. Złożenie ciała św. Wojciecha do grobu

Scena XVI. Wykupienie przez Bolesława Chrobrego zwłok św. Wojciecha

POLECENIE:

Na podstawie wyróżnionych scen oraz tekstu w podręczniku opowiedz o życiu św. Wojciecha.

dni, należy do najważniejszych wydarzeń w dziejach naszego narodu.

Przybycie cesarza do Polski podniosło prestiż naszego państwa w oczach innych europejskich władców. Bolesław Chrobry, chcąc zaprezentować swój wizerunek dobrego gospodarza i potężnego władcy, przygotował się do tej wizyty wyjątkowo starannie. Wzdłuż całej trasy przejazdu cesarza ustawił oddziały wojów, a podczas jednej z ucheł podarował wszystkim jej uczestnikom złote i srebrne naczynia.

Na zjeździe gnieźnieńskim zapadły decyzje o utworzeniu w Gnieźnie arcybiskupstwa i podległych mu biskupstw w Krakowie, Kołobrzegu i Wrocławiu. Oznaczało to, że odtąd Kościół katolicki w Polsce podlegał bezpośrednio papieżowi.

TEKST ŹRÓDŁOWY

„Cesarz Otto przybył do (grobu) św. Wojciecha dla modlitwy i pojednania, a zarazem w celu poznania sławnego Bolesława (...). Bolesław przyjął go zaszczycie i okazał (...). Zważywszy jego chwałę, potęgę i bogactwo, cesarz rzymski zawołał w podziwie: „Na koronę mego cesarstwa! To, co widzę, większe jest, niż wieść głosiła!”. I dodał: „Nie godzi się takiego męża księciem nazywać, lecz (wypada) wynieść go na tron królewski i uwięńczyć koroną”. A zdjąwszy z głowy swej diadem cesarski, włożył go na głowę Bolesława na (znak) przy-
mierzania i przyjaźni i dał mu w darze gwóźdź z Krzyża Pańskiego wraz z włócznią św. Maurycego, w zamian za co Bolesław ofiarował mu ramię św. Wojciecha. I tak wielką owego dnia złączyli się miłością, że cesarz mianował go bratem i współpracownikiem cesarstwa i nazwał go przyjacielem i sprzymierzeńcem.

Anonim, tzw. Gall, *Kronika polska*, tłumaczenie R. Grodeckiego; Cyt. za: *By czas nie zaćmił i niepamięć. Wybór kronik średniowiecznych*, opr. A. Jelicz, Warszawa 1975

3 Ostrze włóczni św. Maurycego podarowanej Bolesławowi Chrobremu przez cesarza Ottona III. Według tradycji zawiera ono jeden z gwoździ, którymi był przybity do krzyża Jezus Chrystus.

POLECENIE:

1. Znajdź w tekście fragment mówiący o tym, co otrzymał Bolesław od cesarza i jakim darem się odwdzięczył.
2. Wymień określenia, jakich użył Otto wobec Bolesława.

Podczas tego uroczystego spotkania Otto III wręczył Bolesławowi włócznię św. Maurycego – symbol władzy królewskiej. Włożył też na skronie polskiego księcia diadem, mianując go bratem i współpracownikiem. Tym symbolicznym gestem cesarz Niemiec podniósł rangę Chrobrego jako władcy.

Otto miał wielkie plany zjednoczenia pod swoim berłem całej chrześcijańskiej Europy, a w Bolesławie Chrobrym widział jednego ze swoich najważniejszych sojuszników. Plany te przerwała nagła śmierć cesarza. Początek też musiały plany Bolesława związane z koronacją. Kolejni cesarze nie byli już tak przychylni polskiemu księciu.

■ KORONACJA BOLESŁAWA CHROBREGO NA KRÓŁA POLSKI

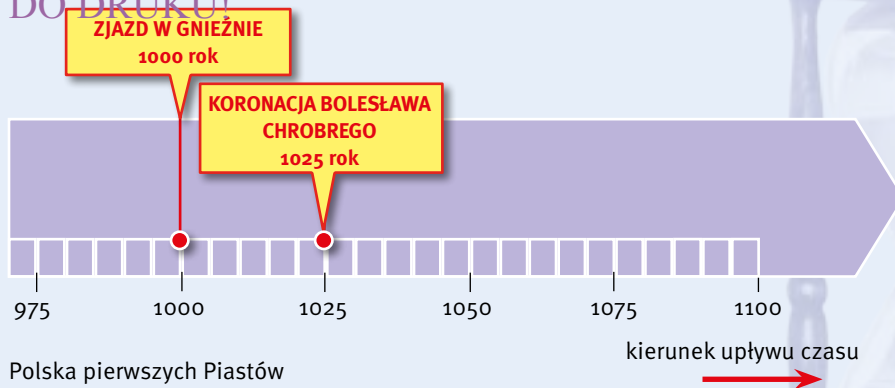
Bolesław Chrobry w pełni zasłużył na swój przydomek, ponieważ był walecznym i odważnym władcą. W czasie swojego panowania – tocząc wiele wojen z sąsiednimi państwami – przyłączył do Polski liczne ziemie. Przez pewien czas był nawet władcą Czech.

Bolesław został królem dopiero w **1025 roku**. Uroczystości koronacyjne miały, zgodnie z panującym ówczesnie zwyczajem, charakter kościelny. Podczas nich władcę namaszczone świętymi olejami i pobłogosławiono. Te symboliczne obrzędy wskazywały na to, że władza królewska pochodzi od samego Boga. Monarsze wręczono także insygnia władzy: berło, jabłko i koronę.

4 *Insygnia koronne królów polskich, rekonstrukcja współczesna na podstawie wizerunków z nagrobków królewskich w katedrze na Wawelu*

Koronacja Bolesława miała dla Polski wielkie znaczenie. Świadczyła o silnej pozycji kraju i niezależności władcy. Król Polski stawał się równy innym koronowanym monarchom chrześcijańskiej Europy. Niestety, Bolesław Chrobry krótko cieszył się godnością królewską. Zmarł jeszcze w tym samym roku.

TO JEST WAŻNE

- Bolesław Chrobry zorganizował misję św. Wojciecha na ziemię Prusów.
- W roku 1000 odbył się zjazd gnieźnieński, podczas którego Bolesław Chrobry gościł cesarza Ottona III.
- Dzięki wielu wyprawom wojennym Bolesław Chrobry znacznie powiększył terytorium Polski.
- Bolesław Chrobry został koronowany na króla Polski w 1025 r.

SPRAWDŹ SIĘ

- Przydomek "Chrobry" oznacza
 - Potężny i nieśmiertelny.
 - Sprytny i mądry.
 - Odważny i waleczny.
 - Dobry i miłosierny.
- Misja św. Wojciecha polegała na
 - przekonaniu papieża, żeby zgodził się na koronację Bolesława.
 - nawróceniu Prusów na wiarę chrześcijańską.
 - zaproszeniu Ottona III do Polski.
 - nawróceniu Polaków na chrześcijaństwo.
- Wskaż na mapie arcybiskupstwo i biskupstwa, które zostały utworzone na zjeździe gnieźnieńskim.
- Wyjaśnij, jakich wydarzeń dotyczą zamieszczone daty.
 - 966 r.
 - 1000 r.
 - 1025 r.

5 Szczerbiec – miecz koronacyjny królów polskich. Według tradycji Bolesław Chrobry wyszczerbił go, uderzając o Złotą Bramę w Kijowie. W rzeczywistości miecz pochodzi z 2. połowy XII w. lub 1. połowy XIII w.

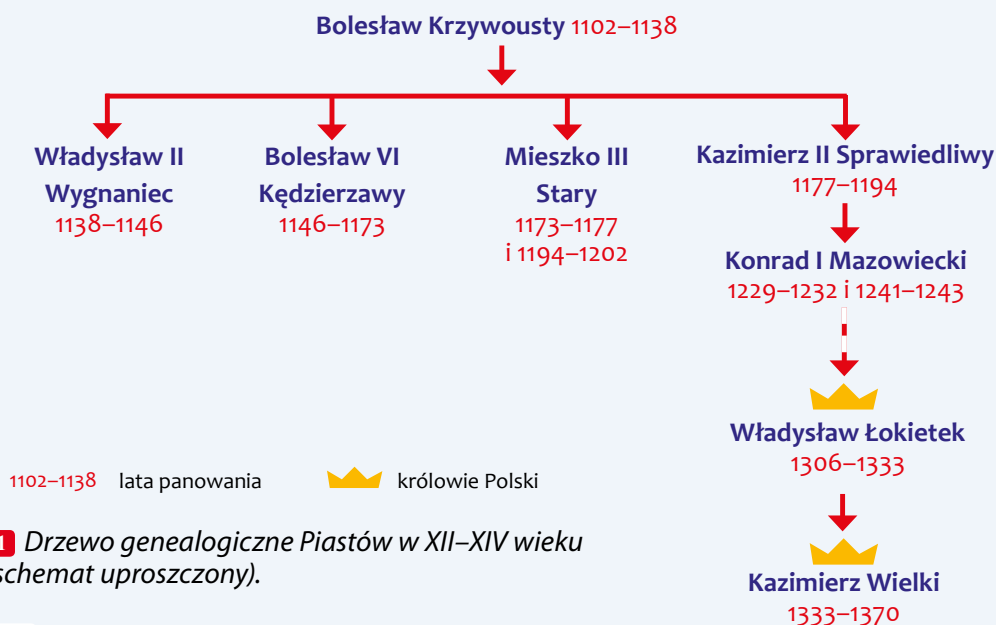
4 Bolesław Krzywousty i jego czasy

► *Wymień poznanych władców z dynastii Piastów.*

■ PANOWANIE BOLESŁAWA KRZYWOUSTEGO

Na początku XII wieku władzę w Polsce objął **Bolesław Krzywousty**. Zanim do tego doszło, musiał pokonać przyrodniego brata – Zbigniewa. Zbigniew zwrócił się o pomoc do cesarza, który spór między braćmi uznał za pretekst do najazdu na nasz kraj. W 1109 roku Niemcy zdołali przeprawić się przez Odrę i stanęli pod Głogowem. Po długotrwałym oblężeniu odstąpili od grodu mężnie bronionego przez Polaków. Niedługo potem do walki przystąpili mieszkańcy całego kraju, zadając najeźdźcy wielkie straty. Po zwycięstwie nad Niemcami, w wyniku następnych wojen z plemionami pomorskimi, Bolesław Krzywousty przyłączył do Polski Pomorze.

Bolesław Krzywousty miał kilku synów. Obawiając się walk o władzę po swojej śmierci, Bolesław sporządził testament nazywany także **statutem**. Na jego mocy państwo zostało podzielone na dzielnice, które Krzywousty przekazał synom w dziedziczne posiadanie. Jeden z książąt miał sprawować władzę zwierzchnią nad pozostałymi. Tym księciem każdorazowo miał być najstarszy z rodu, czyli **senior**. Senior – zachowując we władaniu dzielnicę dziedziczną – obejmował dodatkową **dzielnicę senioralną**.

- granica Polski w 1138 roku
- ziemia pod zwierzchnictwem seniora
- dzielnica Bolesława Kędzierzawego
- dzielnica senioralna (wraz z ziemią sandomierską wydzieloną księciu Henrykowi w 1146 roku)
- dzielnica Władysława Wygnańca

To zapewniało mu przewagę nad młodszymi książętami, ponieważ dzielnica senioralna przebiegała przez cały kraj. Pierwszym seniorem został najstarszy syn Bolesława – Władysław.

■ ROZBICIE DZIELNICOWE

Wkrótce po śmierci Bolesława w 1138 roku i ogłoszeniu testamentu wybuchł ostry konflikt między jego synami. Wojna domowa zakończyła się wygnaniem z kraju najstarszego Władysława (nazywanego odtąd Wygnańcem).

Z czasem dziedziczne dzielnice rozpadały się na mniejsze księstwa, ponieważ poszczególne gałęzie dynastii rozrastały się. Przybywało potomków Krzywoustego, którzy również domagali się swoich księstw. Ten okres, w którym doszło do rozdrobnienia państwa polskiego, nazywamy **rozbiem dzielnicowym**.

Książęta dzielnicowi nieraz próbowali zjednoczyć państwo. Pierwszym z książąt piastowskich, któremu się to udało, był Władysław Łokietek. Połączył on pod swoim panowaniem Małopolskę, Wielkopolskę, Pomorze Gdańskie i Kujawy. W 1320 roku **Władysław Łokietek** koronował się w Krakowie na króla Polski. Datę koronacji uznaje się za koniec rozbicia dzielnicowego.

■ KRZYŻACY

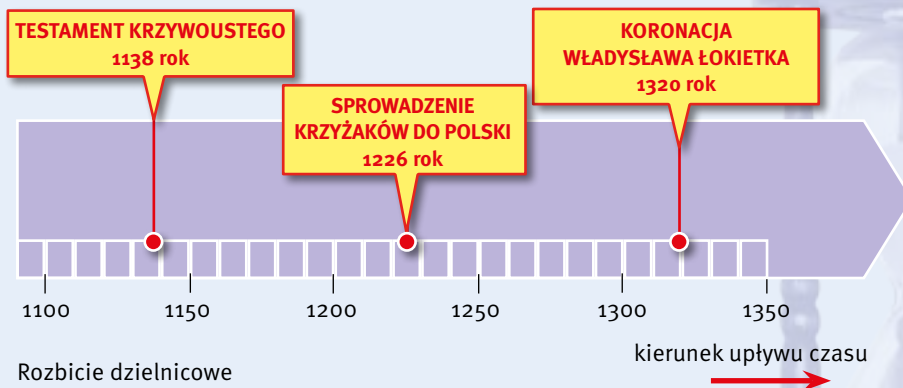
Krzyżacy byli zakonem rycerskim, który do Polski został sprowadzony przez Konrada Mazowieckiego w 1226 roku. Członkowie zakonu nosili białe płaszcze z czarnym krzyżem, dlatego nazywano ich Krzyżakami. Mieli chronić Mazowsze przed najazdami pogańskiego ludu Prusów. Konrad Mazowiecki osadził Krzyżaków w ziemi chełmińskiej. Na ziemiach odebranych Prusom Krzyżacy utworzyli własne państwo. Krzyżacy okazali się trudnymi sąsiadami. Starali się powiększyć własne państwo o ziemie należące do Polski. W czasie rozbicia dzielnicowego zajęli Pomorze Gdańskie. W ten sposób Polska została odsunięta od Morza Bałtyckiego.

2 Rycerz zakonu krzyżackiego na średniowiecznej miniaturze z 1305 r.

3 Jazda krzyżacka, ilustracja współczesna

TO JEST WAŻNE

- W 1138 roku Bolesław Krzywousty wydał testament, na mocy którego podzielił Polskę na dzielnice między swoich synów.
- Władza zwierzchnia w państwie miała każdorazowo należeć do najstarszego z rodu, czyli seniora.
- Wydanie testamentu rozpoczęło w Polsce okres rozbicia dzielnicowego, które trwało do początków XIV wieku.
- Rozbicie dzielnicowe zakończyła koronacja Władysława Łokietka w 1320 roku.

SPRAWDŹ SIĘ

1. Rozbicie dzielnicowe rozpoczęło się po ogłoszeniu testamentu
 - A. Zbigniewa.
 - B. Władysława Łokietka.
 - C. Bolesława Chrobrego.
 - D. Bolesława Krzywoustego.
2. Testament z 1138 roku podzielił Polskę na
 - A. województwa.
 - B. dzielnice.
 - C. księstwa.
 - D. okręgi.
3. Wyjaśnij, dlaczego Bolesław Krzywousty podzielił Polskę między swoich synów.
4. Co oznacza słowo „senior”? Sprawdź w słowniku i zapisz w zeszycie wyjaśnienie.

5 Zakony w Polsce

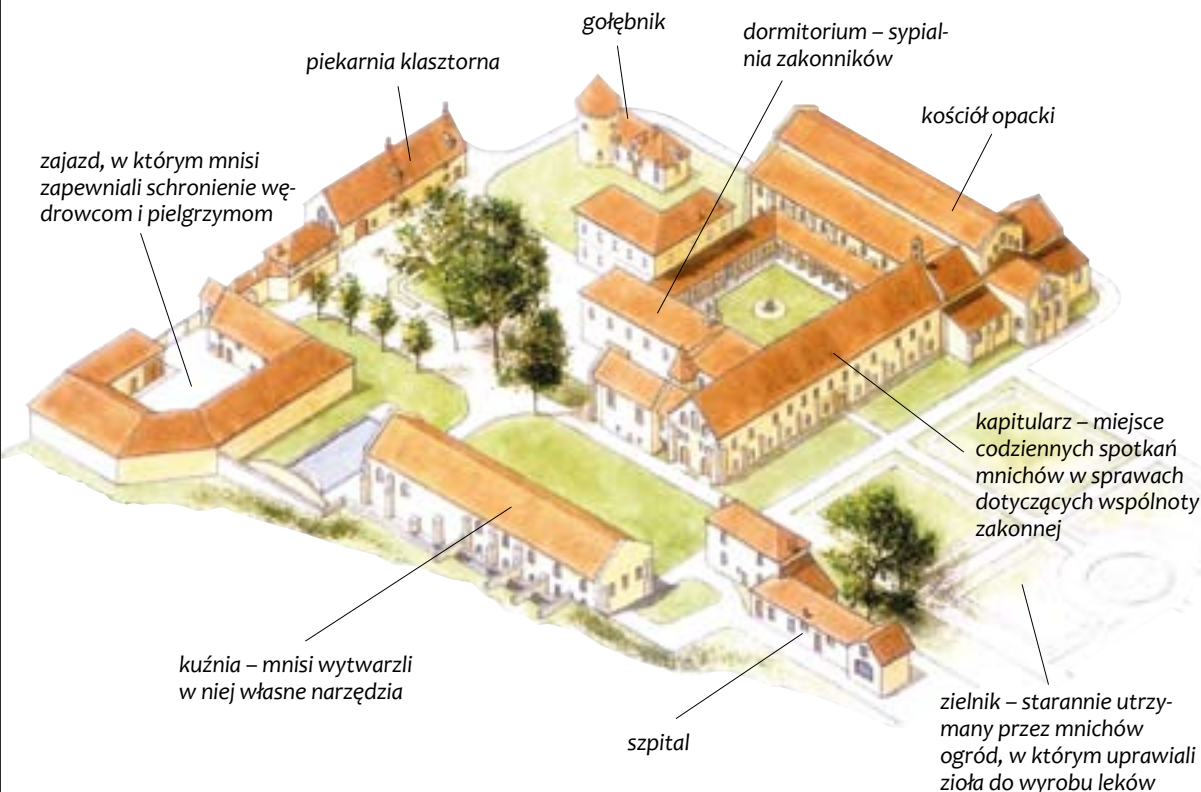
► *Wymień poznanych władców z dynastii Piastów.*

■ ZAKONY NA ZIEMIACH POLSKICH

Zakony odgrywały w średniowieczu szczególną rolę. Zakonnicy tworzyli wspólnotę religijną, by służyć Bogu i pogłębiać swoją wiarę. Ślubowali zachowanie posłuszeństwa, ubóstwa i czystości. Mieszkali w klasztorach, gdzie żyli zgodnie z przyjętymi przez założycieli wspólnoty zasadami, czyli „regułą”.

W XI wieku do Polski przybyli benedyktyni. Około stu lat później na ziemie polskie dotarli cystersi. Ci ostatni mieli znaczne zasługi dla rozwoju gospodarki i kultury – wprowadzali nowe systemy uprawy roślin i zastosowanie narzędzi rolniczych, prowadzili hodowle, zakładali ogrody, przepisywali i zdobili księgi. W XIII wieku przybyli do Polski dominikanie i franciszkanie.

Opactwo cystersów

Tak było kiedyś

DZIEŃ W ŚREDNIOWIECZNYM KLASZTORZE W CLUNY

0.30 – wigilie (modlitwa)
2.30 – ponowny sen
4.00 – matutinum (modlitwa)
4.30 – ponowny sen
5.45 – pobudka, toaleta
6.00 – prima (modlitwa)
6.30 – kapituła – zebranie całej wspólnoty
7.30 – msza św. dla całej wspólnoty
8.15–9.00 – msze św. prywatne
9.00–10.30 – tercja (modlitwa)
10.45–11.30 – praca
11.30 – seksta (modlitwa)
12.00 – obiad
12.45–13.45 – odpoczynek
14.00–14.30 – nona (modlitwa)
14.30–16.15 – praca
16.30–17.15 – nieszpory (modlitwa)
17.30–17.50 – kolacja poza dniami postnymi
18.00 – kompleta (modlitwa)
18.45 – cisza nocna

Léo Moulin (czytaj: mule), *Życie codzienne zakonników w średniowieczu (X–XV wiek)*, Warszawa 1986, s. 18–19

1 Zakonnicy pracujący w polu. Miniatura z XIV w.

Tak jest teraz

DZIEŃ WE WSPÓŁCZESNYM KLASZTORZE W TYŃCU

5.30 – pobudka
6.00 – modlitwa poranna – jutrznia
6.30 – msza św. dla całej wspólnoty
7.00 – czas na medytację
7.30 – śniadanie
8.30 do 12.40 – praca
12.50 – modlitwa w ciągu dnia
13.00 – obiad
13.30 – odpoczynek
15.00 – godzina czytań
15.40 – praca
18.30 – kolacja
19.00 – nieszpory po łacinie
19.30 – czas wolny
20.15 – kompleta (modlitwa)
20.40–5.30 – cisza nocna

[/www.tyniec.benedyktyni.pl/](http://www.tyniec.benedyktyni.pl/)

2 Jadalnia w klasztorze w Tyńcu

POLECENIE: Porównaj życie mnichów dawniej i dziś.

ŚW. FRANCISZEK Z ASYŻU – ZAŁOŻYCIEL ZAKONU ŻEBRACZEGO

Jan Bernardone – zwany Franciszkiem – żył w XII wieku. Urodził się we Włoszech w mieście Asyż. Był synem bogatego kupca. W młodości prowadził beztroskie życie. Brał udział w awanturach i zbrojnych potyczkach. Podczas jednej z nich został wzięty do niewoli. Kiedy wrócił do domu, przeżył ogromną przemianę. Porzucił dotychczasowe życie i poświęcił się służbie Bogu.

Franciszek, zwany odąd „biedaczyną z Asyżu”, postanowił żyć w ubóstwie na wzór Chrystusa i apostołów. Ubóstwo podkreślał skromnym strojem – ubierał się w skromny habit przepasany sznurem i sandały. Franciszek z Asyżu głosił Ewangelię i pomagał najbardziej potrzebującym: chorym, cierpiącym, ubogim. Z czasem zaczęli do niego dołączać naśladowcy. Gdy grupa była już znaczna, wspólnie udali się do

3 Św. Franciszek z Asyżu – fresk w kościele Sacro Speco (czytaj: sakro speko) w Subiatio (Włochy), XIII w.

4 Panorama Asyżu, Włochy

Rzymu, aby prosić papieża o zgodę na powstanie nowego zgromadzenia zakonnego. Regułą zakonu miało być życie polegające na naśladowaniu ubogiego i pokornego Chrystusa. Utworzony w ten sposób zakon franciszkanów oficjalnie przyjął nazwę Zakonu Braci Mniejszych. Gdy Franciszek zmarł, jego zgromadzenie liczyło już blisko 10 000 braci. Dwa lata po śmierci został ogłoszony świętym.

Św. Franciszek jest znany jako miłośnik zwierząt. Głosił, że i one są braćmi człowieka. W 1980 roku papież Jan Paweł II ogłosił go patronem ekologów, aktywnie zabiegających o ochronę naturalnego środowiska człowieka.

5 Grób św. Franciszka

TEKST ŹRÓDŁOWY

Fragment reguły św. Franciszka zatwierdzonej przez papieża Honoriusza III z XIII wieku (1223 r.)

Rozdział IV – Bracia nie powinni przyjmować pieniędzy

Nakazuję stanowczo wszystkim braciom, aby żadnym sposobem nie przyjmowali pieniędzy lub rzeczy mających wartość pieniężną osobiście lub przez zastępcę. Jednak o potrzeby chorych i odzież innych braci powinni się starać tylko ministrowie i kustosze – i to z największą troską – za pośrednictwem przyjaciół duchowych, w zależności od miejsc, pór roku i zimnych krajów, jak to uznają za konieczne, zawsze z tym zastrzeżeniem, aby – jak powiedziano – nie przyjmowali pieniędzy lub rzeczy mających wartość pieniężną.

Rozdział V – Sposób pracy

Ci bracia, którym Pan dał łaskę, że mogą pracować, niech pracują wiernie i pobożnie, tak żeby uniknąć lenistwa, nieprzyjaciela duszy, nie gasili ducha świętej modlitwy i pobożności, któremu powinny służyć wszystkie sprawy doczesne. Jako wynagrodzenie za pracę mogą przyjmować rzeczy potrzebne do utrzymania siebie i swoich braci, z wyjątkiem pieniędzy lub rzeczy mających wartość pieniężną i niech to czynią z pokorą, jak przystoi sługom Bożym i zwolennikom najświętszego ubóstwa.

POLECENIE:

Przeczytaj tekst źródłowy i wskaż te fragmenty, które mówią o zachowaniu ubóstwa przez zakonników.

■ ŻYCIE ZAKONNIKÓW

Powszedni dzień średniowiecznego zakonnika można prześledzić na przykładzie planu dnia w benedyktyńskim klasztorze w Cluny (czytaj: klini). Zakonnik budził się pół godziny po północy, a o 19.00 udawał się na spoczynek. Rytm dnia wyznaczały kolejne modlitwy. Między modlitwami głównie pracowano. W ciągu dnia zakonnik mógł odpoczywać tylko godzinę. Pierwszego posiłku nie można było spożyć wcześniej niż w południe. W lecie spożywano dwa posiłki – o 12 oraz między 17 a 18. Zimą, gdy było mniej pracy, spożywano tylko jeden posiłek o godzinie piętnastej, a w Wielkim Poście – tylko o osiemnastej.

6 Codzienne zajęcia zakonników. Miniatury średniowieczne, XIII w.

POLECENIE: Nazwij czynności wykonywane przez zakonników na ilustracjach.

W ramach codziennej pracy zakonnicy, w zależności od reguły, przepisywali księgi, zajmowali się rolnictwem, zakładali ogrody, opiekowali się chorymi i ubogimi, prowadzili szkoły.

brązowy habit
z kapturem

różaniec

w pasie sznur
z trzema
węzełkami

franciszkanin

biały habit

ciemna kapa
z kapturem

skórzany pas
z przypiętym
różańcem

dominikanin

4 Stroje zakonne (habity)
zakonu franciszkanów
i dominikanów

7 Opactwo Benedyktynów w Tyńcu

TO JEST WAŻNE

- Kościół w średniowieczu odgrywał bardzo ważną rolę w organizacji państwa, w rozwoju kultury, sztuki i szkolnictwa.
- Życie zakonne to forma życia religijnego polegająca na utworzeniu wspólnoty w celu pogłębiania wiary i służby Bogu zgodnie z ewangelią.
- Reguła zakonna to zasady życia we wspólnocie zakonnej ustalone przez jej założycieli.

SPRAWDŹ SIĘ

1. Najwcześniej do Polski przybyli
 - A. cystersi.
 - B. benedyktyni.
 - C. franciszkanie.
 - D. dominikanie.
2. Św. Franciszek był twórcą
 - A. pierwszego gospodarstwa ekologicznego.
 - B. pierwszego kramu ze zdrową żywnością.
 - C. pierwszej szopki bożonarodzeniowej.
 - D. pierwszego zakonu we Włoszech.
3. Na podstawie informacji zamieszczonych w podręczniku wyjaśnij, co oznaczają pojęcia „dormitorium” i „kapitularz”.
4. Opowiedz o życiu w klasztorze, czym zajmowali się zakonnicy poza modlitwą?

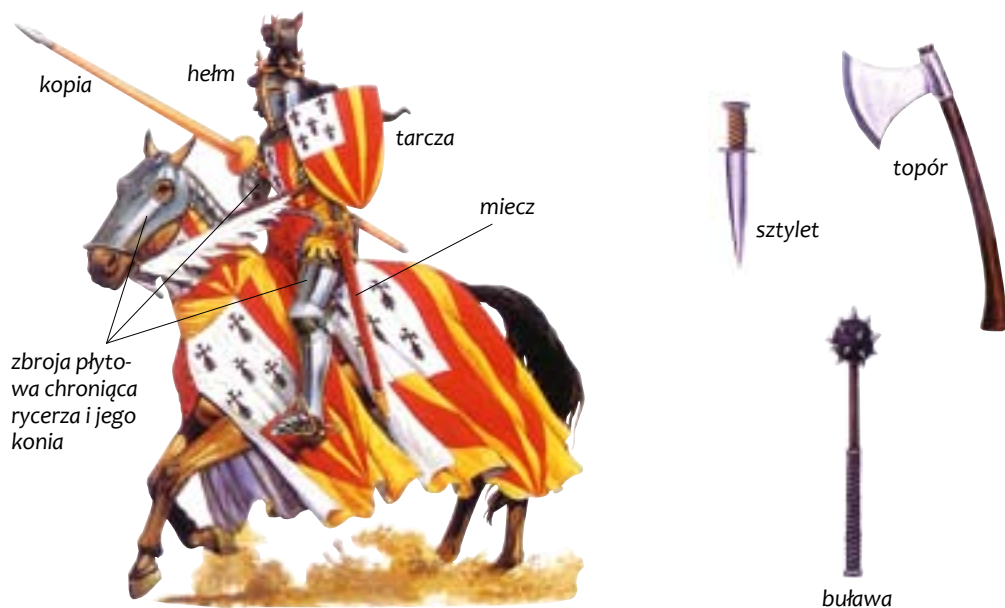

6 Na zamku rycerskim

► Przypomnij, dlaczego Mieszko I i Bolesław Chrobry utrzymywali drużynę.

■ STAN RYCERSKI

Rycerze byli wojownikami, którzy byli zobowiązani do służby wojskowej na wezwanie władcy. Uzbrojenie rycerza było zależne od stopnia jego zamożności. Pełne wyposażenie ważyło około 30 kg. Główną broń stanowił miecz. Dodatkowo rycerz konny posiadał kopię mającą do 5 m długości. Przed ciosami przeciwnika chroniły go: hełm, zwany przyłbicą, oraz metalowa zbroja. Do obrony służyła mu tarcza, na której umieszczano znaki ułatwiające rozpoznanie walczącego w czasie bitwy. Z czasem znaki te zaczęto nazywać herbami.

1 Rycerz i jego uzbrojenie

■ DROGA DO STANU RYCERSKIEGO

Rycerze swoją pozycję podkreślali rozbudowanymi ceremoniami i uroczystościami. Jedną z nich było pasowanie na rycerza. Wychowanie chłopca na rycerza rozpoczynało się wcześnie. Kilkuletni chłopiec zostawał paziem, następnie pobierał nauki jako giermek. Oprócz sztuki wojennej giermek uczył się także obycia towarzyskiego – szacunku dla dam, tańca i znajomości gry w warcaby czy szachy.

Gdy giermek był już odpowiednio przygotowany, wykazał się

umiejętnością walki i odwagą, mógł zostać przyjęty do stanu rycerskiego. Następowало to w trakcie uroczystości zwanej pasowaniem na rycerza. Każdego rycerza obowiązywał kodeks rycerski. Od rycerza oczekiwano szlachetności, pobożności, waleczności i odwagi.

TEKST ŹRÓDŁOWY I

„Młody rycerz musiał przechodzić stopnie: pazia, giermka (...), oraz powinien odznaczyć się walecznością, zanim przez ceremonię pasowania otrzymał godność rycerza. Do obrzędu tego przygotowywał się przez oczyszczenie moralne (spowiedź) i fizyczne (kąpiel), występował w białej szacie niewinności, a po pasowaniu damy wkładały na niego zbroję. Ceremonia ta, aczkolwiek u różnych narodów mogła mieć pewne różnice, głównie polegała jednak wszędzie na opasaniu pasem rycerskim (od czego wzięła nazwę), na trzykrotnym uderzeniu młodego rycerza po barkach mieczem i oddaniu potem tego miecza rycerzowi”.

Zygmunt Gloger, *Encyklopedia staropolska*, tom III

TEKST ŹRÓDŁOWY II

„Każdy, kto chce być rycerzem, musi być wielkodusznym, wolno urodzonym, szczodrym, doskonałym i mężnym. Taka zaś jest reguła stanu rycerskiego: słuchać codziennie mszę z pobożnym rozpamiętywaniem Męki Pańskiej; odważnie walczyć w obronie wiary katolickiej, święty Kościół wraz z jego sługami uwalniać od napastników; wdowy i sieroty wspierać w potrzebie, unikać wojen niesprawiedliwych; nie napierać się od niesłusznego żołdu; stoczyć pojedynek w obronie każdego niewinnego; uczęszczać na turnieje tylko dla ćwiczeń rycerskich i żyć nienagannie wobec Boga i ludzi”.

Jan z Beki, *O pasowaniu na rycerza Wilhelma, hrabiego Holandii, króla Niemiec*, XIII wiek

POLECENIE:

Na podstawie obu tekstów stwórz kodeks rycerski.

2 Król francuski Jan II pasuje na rycerzy młodych szlachciców. Miniatura z XIV w.

■ TURNIEJE RYCERSKIE

Turniejem nazywano pokazowe walki rycerzy i ich giermków. Udział w turniejach rycerskich był dla każdego rycerza wysokim wyróżnieniem i okazją do udowodnienia swojej odwagi i zręczności. Walki turniejowe prowadzono według ściśle określonych zasad. Znane były różne formy turniejów, np. walkę prowadziły dwa jednakowo liczne i uzbrojone zastępy rycerzy. Inny rodzaj starcia to walka dwóch konnych przy użyciu kopii, a po ich skruszeniu – walka rycerzy z wykorzystaniem broni ręcznej. W XIII i XIV wieku turnieje przekształciły się w kosztowne widowiska, którym towarzyszyła uroczysta oprawa: początek turnieju obwieszali trębacze, rozkładano kolorowe namioty dla widzów, a na widowni zaczęły pojawiać się damy, o których względy zabiegali rycerze.

3 Turniej rycerski. Mniatura z XIV w.

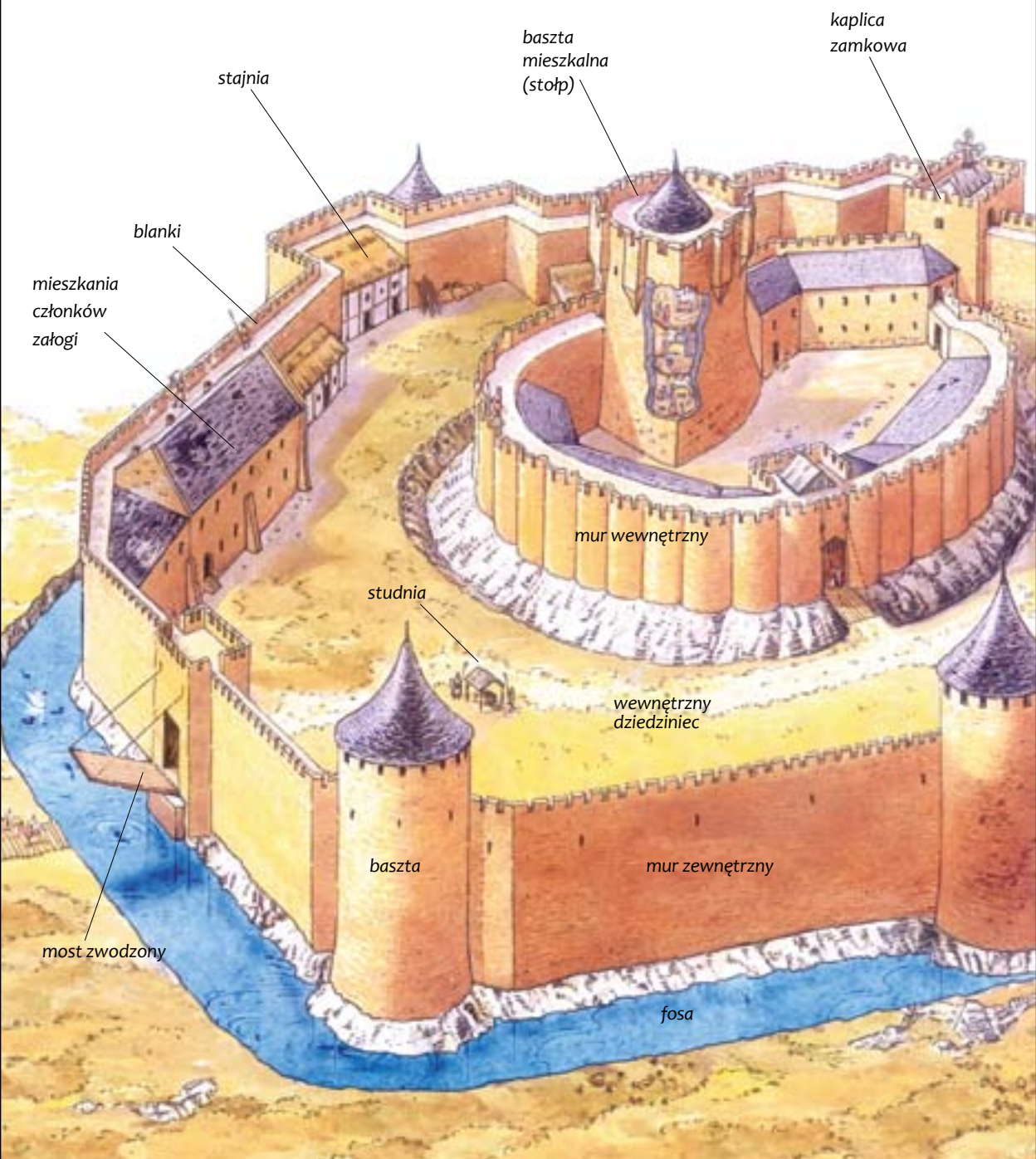
Turnieje nie były jednak niewinną zabawą. Zdarzało się, że rycerze odnosili ciężkie rany podczas takich pokazowych walk.

■ ŚREDNIOWIECZNY ZAMEK

Zamki obronne w średniowieczu budowano w miejscach trudno dostępnych dla wroga i dogodnych do obrony – na wzgórzach, na wypach jezior czy mokradłach. Były to okazałe budowle wykonane z kamienia i cegieł. Najważniejszą częścią zamku była wieża, która stanowiła doskonałe miejsce obserwacyjne, a w razie ataku – miejsce schronienia dla obrońców. Dodatkowo zamki otaczano murami obronnymi oraz wypełnionymi wodą fosami. Wejście do zamku zabezpieczała wzmocniona brama, a także zwodzony most.

Zamki stanowiły siedziby władców lub bogatych rycerzy. Koszt utrzymania takiej twierdzy był bardzo wysoki i dlatego stać było na nią tylko najzamożniejszych. Komnaty wyposażano skromnie, całe umeblowanie stanowiło kilka skrzyń na ubranie, łóżko i stół. W pomieszczeniach było zimno, gdyż trudno było ogrzać grube mury.

Średniowieczny zamek

POLECENIE: Wskaż na ilustracji elementy, które służyły obronności.

4 Zamek w Bolkowie założony przez księcia legnickiego Bolesława II Rogatkę w końcu XIII w., później rozbudowany przez jego syna Bolka I Surowego, księcia świdnicko-jaworskiego

POLECENIE: Porównaj fotografię z ilustracją na str. 85. Wskaż na fotografii elementy, które służyły obronności.

TO JEST WAŻNE

- Pasowanie na rycerza było uroczystością, podczas której przyjmowano giermków do stanu rycerskiego.
- Każdego rycerza obowiązywały zasady rycerskiego postępowania.
- Zamki rycerskie budowano w celach obronnych, były też miejscem schronienia dla ludności w razie zagrożenia.

SPRAWDŹ SIĘ

1. Właścicielem zamku był
 - A. mieszczanin.
 - B. chłop.
 - C. rycerz.
 - D. ksiądz.
2. Średniowieczne zamki budowano
 - A. na skrzyżowaniu ważnych szlaków handlowych.
 - B. obok średniowiecznych miast.
 - C. na wzgórzach i mokradłach.
 - D. w dolinach rzek.
3. Wyjaśnij, dlaczego budowano zamki.
4. Napisz list do koleżanki lub kolegi, w którym opisziesz, jak wyobrażasz sobie życie w średniowiecznym zamku.

► *Wymień w kolejności chronologicznej znanych ci władców z dynastii Piastów.*

■ KRÓL DYPLOMATA

Ostatnim władcą Polski z dynastii Piastów był syn Władysława Łokietka Kazimierz, który w **1333 roku** koronował się na króla. Państwo znajdowało się w trudnej sytuacji, gdyż sąsiadowało z silnymi państwami. Najważniejszym zadaniem króla było wzmocnienie państwa. W tym celu podjął wiele zabiegów dyplomatycznych, zapewniając Polsce lata pokoju. Król zakończył spór z Czechami, zgadzając się na przyłączenie Śląska do Czech. Podpisał również pokój z Krzyżakami i choć decyzja była trudna, zrezygnował z walki o Pomorze Gdańskie.

■ DOBRY GOSPODARZ

Król przywiązywał dużą wagę do rozwoju gospodarczego kraju. Z jego inicjatywy powstały kopalnie srebra i ołowiu w Olkuszu. Zakładał także żupy, czyli kopalnie soli w Bochni i Wieliczce. Król szczególnie interesował się handlem. Wspierał polskich kupców, zwalniając ich z dodatkowych opłat. Kazimierz zachęcał osadników do osiedlania się na ziemiach polskich, do zakładania wsi i miast.

Odbudował kraj po zniszczeniach dokonanych w okresie rozbitcia dzielnicowego. Zbudował wiele zamków, a ważne strategicznie miasta otoczył murami obronnymi. Budowle wznoszono z kamienia i cegieł, dlatego też mówiono o Kazimierzu, że zastał Polskę drewnianą, a zostawił murowaną.

1 „Kazimierz Wielki”. Ry-sunek Jana Matejki, 1890 r.

2 Kazimierz Wielki na wiecu. Miniatura z „Kodeksu Świętosława”, XV w.

TEKST ŹRÓDŁOWY

Ten to król ponad wszystkich książąt polskich dzielnie rządził, albowiem jak drugi Salomon, wyniósł dzieła swoje, budując miasta, domy i grody. Wybudował miasto, które od imienia swego nazwał Kazimierzem. Wybudował też wiele innych miast i zamków. Wszystkie te miasta i zamki opatrzył bardzo silnymi murami, fosami i innymi fortyfikacjami, ku bezpieczeństwu i schronieniu narodu polskiego. Za panowania bowiem tego króla powstało w lasach, gajach i na karczowiskach prawie drugie tyle miast i wsi, ile ich przedtem było w królestwie polskim.

Na podstawie : *Kroniki Jana z Czarnkowa*, oprac. M.D. Kowalski, tłum. J. Żerbiło, Warszawa 1996

POLECENIE:

Opowiedz, jakie działania podjął król dla podniesienia bezpieczeństwa państwa.

■ AKADEMIA KRAKOWSKA

Z inicjatywy Kazimierza powstała pierwsza w Polsce wyższa uczelnia – **Akademia Krakowska**. Wcześniej młodzi Polacy wyjeżdżali na studia do państw Europy Zachodniej. Sytuacja zmieniła się, gdy Kazimierz w **roku 1364** powołał do życia uniwersytet w Krakowie, nazwany Akademią Krakowską. Pieniądze na działalność akademii pochodziły z dochodów uzyskanych z kopalni soli w Wieliczce i w Bochni. Uczelnia podupadła jednak po śmierci króla, a jej rozkwit nastąpił dopiero na początku XV wieku.

Za zasługi wniesione w odbudowę i unowocześnianie kraju potomni nadali królowi Kazimierzowi przydomek Wielki. Kazimierz Wielki był ostatnim władcą Polski z dynastii Piastów. Zmarł w 1370 roku.

3 Dziedziniec Collegium Maius – najstarszego budynku Uniwersytetu Krakowskiego

4 Grosz krakowski, moneta wprowadzona do obiegu przez Kazimierza Wielkiego

Kazimierz Wielki wprowadził do obiegu nową monetę – srebrny grosz. Na polecenie króla ujednolicono, spisano i publicznie ogłoszono prawo (tzw. prawo pisane) – oddzielnie dla Małopolski i Wielkopolski. Do tej pory obowiązywało tylko prawo zwyczajowe, różne w poszczególnych dzielnicach kraju.

5 Zamek w Będzinie – średniowieczna warownia obronna wzniesiona przez Kazimierza Wielkiego

POLECENIE: Odszukaj na mapie (str. 90) Będzin i opisz jego położenie.

Polska za panowania Kazimierza Wielkiego

POLECENIE: Wymień ziemie, które wchodziły w skład państwa Kazimierza Wielkiego.

TO JEST WAŻNE

- Kazimierz Wielki był ostatnim królem z dynastii Piastów.
- Kazimierz Wielki starał się wzmocnić państwo na arenie międzynarodowej przez zabiegi dyplomatyczne.
- Za panowania Kazimierza Wielkiego nastąpił rozwój gospodarczy Polski.
- O Kazimierzu Wielkim mówi się, że „zastał Polskę drewnianą, a zostawił murowaną”.
- W 1364 roku Kazimierz Wielki założył Akademię Krakowską.

SPRAWDŹ SIĘ

- Wskaż zdania prawdziwe, opierając się na informacjach zawartych na mapie.
 - Kazimierz Wielki przyłączył Śląsk do Królestwa Polskiego.
 - Kazimierz Wielki przyłączył Ziemię Halicką do Królestwa Polskiego.
 - Za panowania Kazimierza wymurowano zamki w Przemyślu, Kaliszu i Warszawie.
 - Za panowania Kazimierza powstały kopalnie w Olkuszu, Bochni i Wieliczce.
- Wśród portretów władców polskich na banknotach rozpoznaj Kazimierza Wielkiego

- Wymień powody, dla których Kazimierza Wielkiego nazywano dobrym gospodarzem.
- Przygotuj planszę przedstawiającą osiągnięcia Kazimierza Wielkiego.

8

Władysław Jagiełło i grunwaldzkie zwycięstwo

► Przypomnij, kim byli Krzyżacy.

■ JADWIGA ANDEGAWEŃSKA – KRÓL POLSKI

Po śmierci Kazimierza Wielkiego, zgodnie z wcześniejszymi układami, władzę w Polsce objął jego siostrzeniec – król Węgier – **Ludwik Andegaweński**. Ludwik nie doczekał się męskiego potomka i uzyskał zgodę szlachty na objęcie rządów przez jedną ze swoich córek. Dzięki temu po raz pierwszy królem Polski została kobieta – **Jadwiga Andegaweńska**. W dniu koronacji miała 11 lat, więc w jej imieniu zarządzili możni panowie, którzy zdawali sobie sprawę, że większość władzy przejmie przyszły małżonek Jadwigi. Dlatego tak ważny był odpowiedni dobór kandydata. Przed nowym władcą stały ważne i trudne zadania – przede wszystkim ochrona kraju przed Krzyżakami i odzyskanie Pomorza Gdańskiego. Zakon był potężny i bogaty, Polska nie miała dość siły, by mogła sama pokonać Krzyżaków.

■ POLSKA I LITWA

Pod koniec XIV wieku Polska i Litwa zdecydowały się zawrzeć unię. W 1385 roku w **Krewie** przedstawiciele obu państw podpisali stosowny dokument. Głównym powodem zbliżenia Polski i Litwy, która ciągle pozostawała państwem pogańskim, był wzrost zagrożenia ze strony Krzyżaków. Pod pretekstem chrystianizacji Krzyżacy organizowali zbrojne wyprawy na Litwę. W rzeczywistości zakon chciał zagarnąć część należących do niej ziem. Szczególnie

1 „Jadwiga Andegaweńska”.
Rysunek Jana Matejki, 1891 r.

2 „Władysław Jagiełło”. Rysunek
Jana Matejki, 1891 r.

zależało mu na Żmudzi. O zawarciu unii zdecydowała więc konieczność obrony przed wspólnym wrogiem.

Na mocy układu Litwa przyjęła chrześcijaństwo. Książę litewski Jagiełło podczas chrztu w 1386 roku otrzymał imię Władysław. W tym roku poślubił królową Jadwigę i został koronowany na króla Polski.

W 1409 roku wybuchła wielka wojna Polski i Litwy z Krzyżakami. Do decydującej bitwy doszło w następnym roku pod Grunwaldem.

3 Zamek w Krewie – wygląd w czasach podpisania unii w 1385 r. (rekonstrukcja).

■ BITWA POD GRUNWALDEM

15 lipca 1410 roku obie armie, polsko-litewska i krzyżacka, stanęły naprzeciw siebie.

Wojska polsko-litewskie, którymi dowodził król Władysław Jagiełło, schroniły się przed upałem w lesie. W tym czasie zakuci w ciężkie zbroje Krzyżacy czekali na otwartym polu, wystawieni na dokuczliwe promienie słoneczne. Jagiełło nie zastosował powszechnej wówczas taktyki i wbrew zwyczajowi nie wziął bezpośredniego udziału w walce. Zajął miejsce na wzgórzu, skąd doskonale widział pole bitwy i mógł kierować walką.

4 Typowe wyposażenie bojowe rycerzy polskich w okresie bitwy pod Grunwaldem

Unia Polski z Litwą

5 A) Chorągiew Królestwa Polskiego z bitwy pod Grunwaldem.
B) Chorągiew wielkiego mi-strza zakonu krzyżackiego. Chorągwie pełniły w czasie bitwy ważną rolę – pomagały odróżnić na polu walki oddziały „swoich” od wrogów, były znakiem orientacyjnym w przypadku rozproszenia wojska na mniejsze jednostki

A

B

Bitwa rozpoczęła się około południa, trwała sześć godzin i zakończyła się pełnym zwycięstwem wojsk polsko-litewskich. W walce poległ wielki mistrz krzyżacki Ulrich von Jungingen.

W 1411 roku, w Toruniu, zawarto pokój. Polska uzyskała od Krzyżaków wysokie odszkodowanie, ale Krzyżacy zatrzymali Pomorze Gdańskie. Zwycięstwo pod Grunwaldem nie zostało więc wykorzystane przez Władysława Jagiełłę, ale znacząco osłabiło potęgę zakonu. Dopiero po wojnie trzynastoletniej (1454-1466) za panowania Kazimierza Jagiellończyka, udało się odzyskać Pomorze Gdańskie.

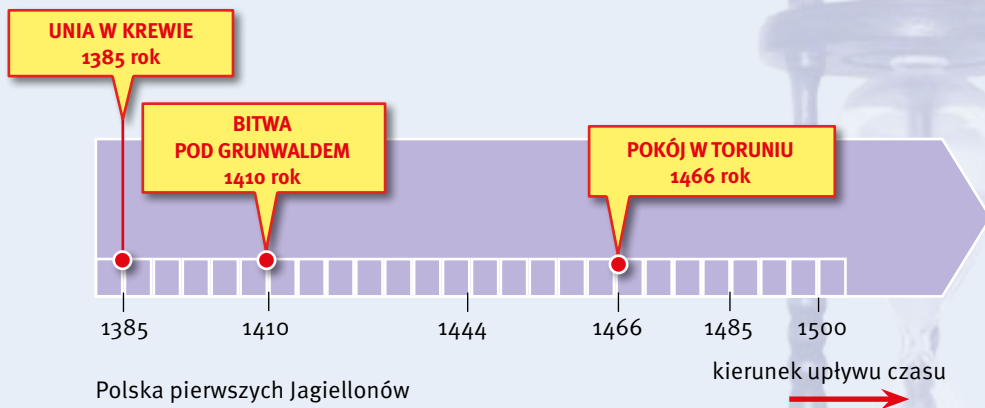
6 Bitwa pod Grunwaldem, obraz pędzla Tadeusza Popiela i Zygmunta Rozwadowskiego, 1910 r.

■ ZAWISZA CZARNY

Najśłynniejszym polskim rycerzem, który brał udział w bitwie pod Grunwaldem, był Zawisza Czarny z Garbowa. Sławę zdobył, pokonując w rycerskim turnieju we Francji najlepszego rycerza ówczesnej Europy. Zawisza zginął w czasie wyprawy przeciw Turkom. Walcząc z małym oddziałem, na brzegu rzeki Dunaj, odmówił opuszczenia pola bitwy i pozostawienia swoich towarzyszy, mimo że przysłano po niego łódź. Okoliczności śmierci i legendarna prawość rycerza przyczyniły się do powstania powiedzenia: polegać na kimś jak na Zawiszy, czyli polegać na kimś zawsze i w każdej sytuacji.

3 Herb Zawiszy Czarnego – Sulima

TO JEST WAŻNE

- Po śmierci Kazimierza Wielkiego władzę w Polsce objęła dynastia Andegawenów.
- Jadwiga Andegaweńska była pierwszą w historii Polski kobietą, którą koronowano na króla.
- Po podpisaniu unii w Krewie rozpoczęły się rządy Jagiełły i Jadwigi.
- 15 lipca 1410 roku odbyła się bitwa pod Grunwaldem między Polską i Litwą a Krzyżakami.
- Polska zamierzała odzyskać Pomorze Gdańskie po wojnie trzynastoletniej.

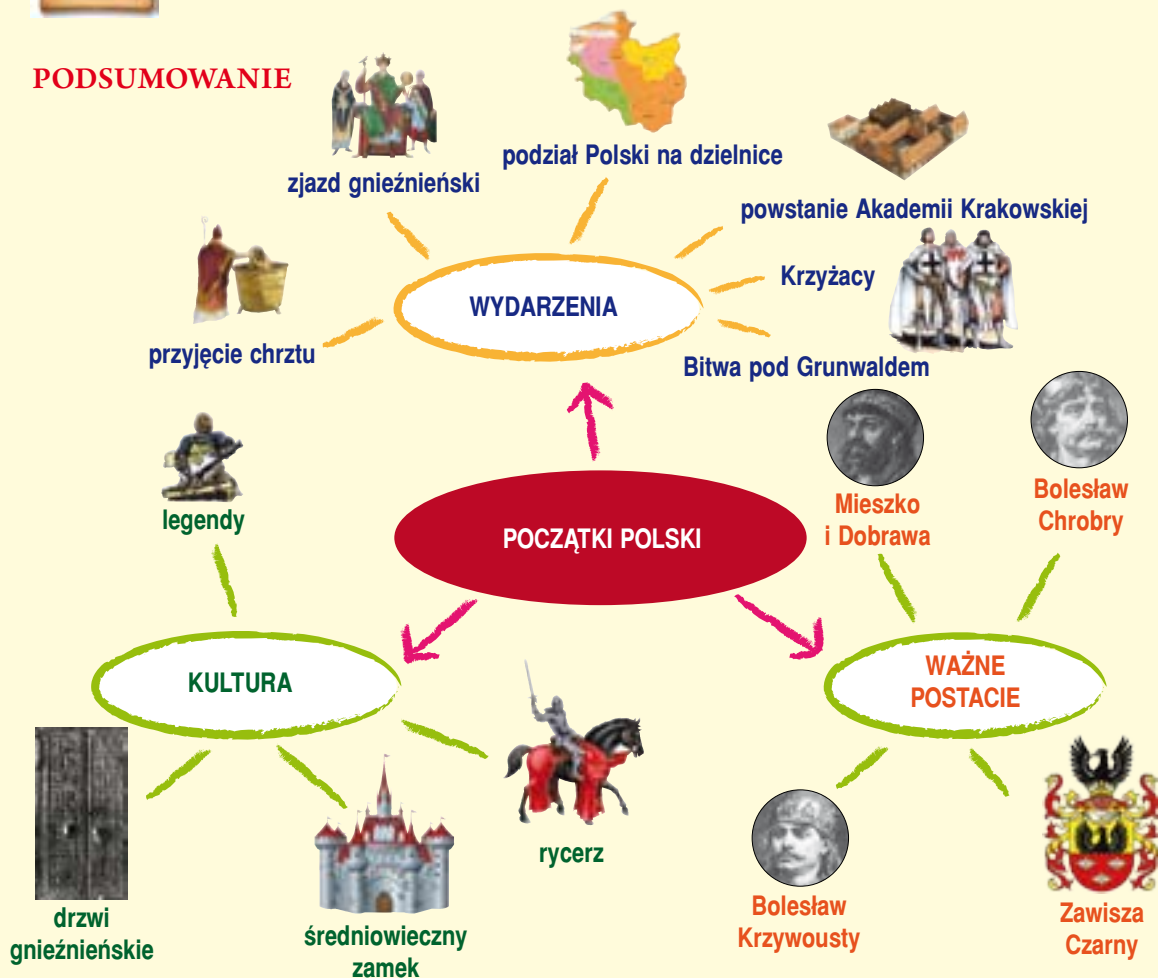
SPRAWDŹ SIĘ

- Właściwa kolejność chronologiczna wydarzeń związanych z okresem panowania Jagiełły to
 - unia w Krewie – bitwa pod Grunwaldem – koronacja Jagiełły.
 - koronacja Jagiełły – bitwa pod Grunwaldem – unia w Krewie.
 - koronacja Jagiełły – unia w Krewie – bitwa pod Grunwaldem.
 - unia w Krewie – koronacja Jagiełły – bitwa pod Grunwaldem.
- Wskaż zdanie prawdziwe.
 - Ludwik Andegaweński był synem Władysława Łokietka.
 - Polska i Litwa podpisały układ w Warszawie.
 - Pod Grunwaldem zwycięstwo odnieśli połączone wojska polsko-litewskie.
 - Władysław Jagiełło pochodził z Węgier.
- Wskaż na mapie Polskę i Litwę pod rządami Jagiełły, a także ziemie, które Polska chciała odzyskać od Krzyżaków.
- Opowiedz o przebiegu bitwy pod Grunwaldem.

6 Lekcja powtórzeniowa

PODSUMOWANIE

ZADANIA I PYTANIA SPRAWDZAJĄCE

- Wydarzenia, które miały miejsce za panowania Mieszka I, to
 - chrystianizacja Prus, podział Polski na dzielnice.
 - chrzest Polski, zjednoczenie plemion.
 - koronacja pierwszego króla, chrystianizacja Prus.
 - chrzest Polski, misja św. Wojciecha.
- Podczas zjazdu w Gnieźnie spotkali się
 - Mieszko I i Otto I.
 - Mieszko I i Otto III.
 - Bolesław Chrobry i Otto III.
 - Bolesław Chrobry i Otto II.

Dla dociekliwych

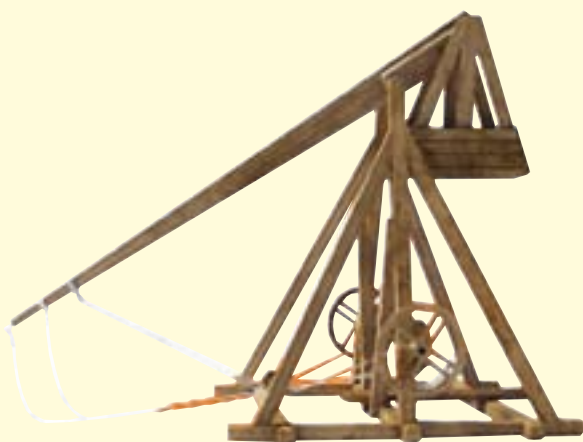
Machiny oblężnicze pojawiały się już w starożytności. Były to urządzenia służące do zdobywania i niszczenia umocnień i fortyfikacji. Ruchome tarany służyły do rozbijania zamkowych bram. Katapulty i balisty, czyli maszyny miotające, wyrzucały w stronę obrońców strzały, głazy lub płonące pociski. Wielkość maszyn, ich konstrukcja i zastosowane rozwiązania techniczne do dziś budzą podziw. W jaki sposób można było wykorzystać te maszyny do zdobywania zamku?

kusza wałowa – powiększona odmiana kuszy ręcznej. Mogła miotać ciężkie strzały (tzw. bełty), kule kamienne, żelazne i ołowiane na odległość 600–700 metrów

wineja – chroniła napastników w trakcie podejścia pod mury obleganej twierdzy. Kilkanaście winei można było połączyć w jeden długi korytarz

trebusz – działał na zasadzie przeciwwagi. Mógł miotać 100-kilogramowe pociski na odległość 200 m. Służył do kruszenia murów i wznecania pożarów w oblężonej twierdzy

pluteja – chroniła napastników przed ostrzałem obrońców